

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ОСОБИСТОСТІ

У процесі духовного та соціального розвитку особистості, формування її світогляду та активної соціальної позиції велика роль соціально-гуманітарного знання. Інтелектуальний компонент у структурі професійної свідомості особистості інформаційної цивілізації має бути рухливим та динамічним. Новий стиль мислення в сучасних соціально-гуманітарних науках включає зміну характеру пізнавальної діяльності: єдність процесів і методів наукового пізнання, гнучкість і багатогранність мислення, взаємозв'язок інтуїтивного, емоційно-чуттєвого, наочно-образного і логічного мислення. Тільки фахівець з активним і творчим професійним мисленням здатний до здійснення професійної діяльності, що відповідає високому рівню розвитку соціальних відносин у суспільстві. Короткий ретроспективний погляд на зародження та становлення соціально-гуманітарних наук показує, що в перший період їх розвитку істотно виявлявся певний тиск з боку математичного природознавства, особливо механіки. Аж до кінця XIX ст. панівною тенденцією в методології гуманітарних наук був натуралізм - універсалізація принципів і методів природничих наук при вирішенні проблем соціального пізнання: «З часу просвітництва і, зокрема, з часу Канта фізичні науки розглядалися як парадигма пізнання, на яку повинна дорівнювати вся решта культури» [1].

Однак до кінця XIX – початку XX ст. стало очевидним, що соціально-гуманітарні науки повинні мати власний концептуально-методологічний фундамент, відмінний від фундаменту природознавства. Так, Ріккерт, визначаючи соціально-гуманітарні науки як науки про культуру та аналізуючи їх специфіку, вказував такі їх основні особливості: предмет соціально-гуманітарних наук – не природа, а культура як сукупність фактично загальновизнаних цінностей у їхньому змісті та систематичному зв'язку; безпосередні об'єкти дослідження соціально-гуманітарних наук - індивідуалізовані явища культури з їх віднесенням до цінностей; кінцевий

результат соціально-гуманітарних наук - не відкриття законів, а опис індивідуальної культурної події на основі письмових джерел, текстів, матеріальних решток минулого; головний метод соціально-гуманітарних наук – ідіографічний, його сутність полягає у описі особливостей суттєвих історичних фактів. При цьому Ріккерт звертає увагу на те, що культура як духовне формоутворення не може бути підпорядкована виключно пануванню природних наук, скоріше наукова точка зору повинна підкорятися культурно-історичній, так як природознавство - історичний продукт культури. Ріккерт визнає, що оскільки соціально-культурне життя не піддається суворій системі, то у наук про культуру не може бути основної науки, аналогічної, наприклад, класичної механіки в природознавстві. Але це не означає, що у них відсутня можливість об'єднання: таку можливість забезпечує їм поняття культури. «Отже, єдність і об'єктивність наук про культуру зумовлені єдністю та об'єктивністю нашого поняття культури, а остання, у свою чергу – єдністю та об'єктивністю цінностей, що оцінюються нами» [2].

З часу написання Ріккертом своєї праці, присвяченої визначенню предмета і методології «наук про культуру», минуло понад століття, проте завдання створення спеціалізованої методології соціально-гуманітарних наук залишається, як і раніше, найважливішою в сучасній соціально-гуманітарній думці. Посилення динамізму, цілісності і в той же час суперечливості сучасної соціальної дійсності в умовах інформаційного суспільства, призводить до зміни предмета дослідження соціально-гуманітарних наук. Висувається проект «глобальної електронної цивілізації», комп'ютерна революція поступово призводить до заміни традиційного друку електронними книгами, змінює науку, культуру, освіту, а головне - духовний світ людини.

У ході первинної професіоналізації через систему загальної та професійної освіти людина набуває знань, розвиває свій інтелект. Здатність людини до праці залежить від рівня та якості загальних та професійних знань. Саме ці показники визначають інтелектуальний та професійний потенціал особистості. Знання законів розвитку природи та суспільства, широкий кругозір у єдності з професійною

підготовкою є основою для формування професійного потенціалу індивіда. Інтелектуальний світогляд створює основу для творчої, справді професійної діяльності. Проте професіоналізм включає у собі не тільки загальноосвітню підготовку. Освіта закладає основи професійного мислення, формує раціональний компонент професійної свідомості особистості і тим самим створює інтелектуальну основу професіоналізму. Але сума певних знань, як і наявність необхідних професійних навичок та вмінь, власними силами не гарантують професіоналізм. Професіоналізм формується, зрештою, образом життя людини та залежить від особистісних якостей. Все зростаючу роль у становленні професіоналізму грає самоосвіта. Розвиток та інтенсифікація виробництва, науково-технічний прогрес, зміна характеру професійної діяльності вимагають від професіонала постійного поповнення знань як у сфері матеріального виробництва, так і в духовній галузі. Останнім часом в якості найважливішої функція системи освіти виділяють становлення інтелектуальної культури особистості: у процесі освіти людина повинна не просто отримати деяку суму знань, а навчитися самостійно і нестандартно мислити, творити, брати на себе відповідальність за прийняті рішення. «Однією з найважливіших функцій освіти є розкриття та розвиток природних потенційних здібностей (і можливостей) людини до безперервного, випереджального базисного стану, активного здобуття знань, розвитку на цій основі людини як особистості, до цілеспрямованого, інноваційного, прогностично орієнтованому на основі отриманих знань формуванню середовища (середовищ) своєї життєдіяльності з одночасним підвищенням ступеня індивідуальної готовності до динамічної та творчої поведінкової адаптації в мінливих умовах середовища, у тому числі, виробничого» [2].

У сучасному світі дедалі більшу роль грають не тільки вертикальні зрізи професійно-трудової діяльності, а й широкі горизонтальні соціально-культурні зв'язки фахівців. Сьогодні професіонал не може відбутися без оволодіння основними соціально-культурними світоглядними цінностями, широким досвідом суспільства. У поняття професіоналізму, таким чином, включається гармонійне поєднання

трудових навичок та умінь з широким світоглядним горизонтом, здатністю оцінювати ситуацію та ув'язувати власні професійні завдання з вимогами сучасності. У цьому плані професіоналізм стає не лише важливою складовою трудової та професійної діяльності людини, а й однією з основних характеристик морального обліку людської особистості. Важливою передумовою становлення та розвитку професіоналізму особистості у сучасному суспільстві стає гуманізація освіти. Цей процес орієнтує всіх учасників освіти на повагу до особистості, формування у людини самостійності, встановлення гуманних та моральних відносин між викладачами та студентами. Гуманізація освіти базується на демократичному стилі відносин учасників педагогічного процесу з неодмінним дотриманням принципу поваги до особистості (як студента, так і викладача) та обліком у змісті освіти її духовного та морального потенціалу шляхом прилучення до людської культури: «Найбільшою мірою відповідає установкам гуманістичного мислення концепція змісту освіти як педагогічно адаптованого соціального досвіду, що включає крім «готових» знань та досвіду здійснення відомих способів діяльності також і досвід творчої діяльності та емоційно-ціннісних відносин» [3].

Сьогодні особливо гостро стоїть завдання висування на перший план під час підготовки майбутніх професіоналів гуманістичних ідей і орієнтирів, заснованих на системному, високоморальному сприйнятті світу. Вища школа повинна не тільки давати вузькоспеціальну підготовку, а й формувати висококультурну, гуманну і моральну особистість, розвивати громадянські якості, вчити цивілізованим формам спілкування, вмінню жити в світі, що швидко змінюється, в дусі терпимості і згоди. У формуванні світоглядної, соціально-культурної сторони професіоналізму у будь-якій сфері професійної діяльності велику роль відіграє соціально-гуманітарне знання. Нині здійснюється оновлення гуманітарної освіти, важливою складовою якої є переорієнтація її у культурний розвиток кожної окремої особистості, задоволення духовних запитів і потреб людей. Відповідно до модернізації освіти вища освіта в нашій країні націлена на освоєння світового соціально-гуманітарного знання. Під соціальним знанням розуміють знання людства як про суспільство в

цілому, так і про окремі його аспекти та компоненти. У систему соціальних наук включають економіку, соціологію, політологію, психологію, управлінські дисципліни, теорії рішень тощо.

Соціальні науки породжують особливий погляд на світ, особливий спосіб бачення довкілля. Так, світосприйняття людини, знайомого з предметним полем і методикою соціології, регулюється категоріальною структурою соціологічного мислення, що дає можливість створення цілісного уявлення про існуючі в суспільстві соціальні зв'язки та взаємодії. Формування здатності особливим чином здобувати, сприймати та аналізувати соціальні процеси є однією з основних цілей вивчення соціології. Вивчення соціології студентами вишів, у тому числі негуманітарних, має на меті також формування у студентів соціального мислення, розуміння соціальних проблем, джерел їх виникнення та можливих шляхів вирішення, що є необхідним компонентом системи знань майбутніх спеціалістів-професіоналів. У процесі світоглядного розвитку особистості велику роль грає і політологія, що своїми засобами та методами дозволяє з'ясувати об'єктивно-історичні основи конкретної політики та влади, розкрити і прояснити суть діяльності політичної еліти, лідерів, партій, політичної поведінки окремих груп та класів суспільства. Найважливіший аспект сучасної політології – виявлення сутності політичної діяльності. Гуманітарна функція політології проявляється не тільки у поширенні наукових знань, а й у сприянні соціалізації особистості, формуванню її громадянської позиції. Політична освіта одна із способів формування політичної культури особистості, умовою її перетворення на колективний суб'єкт політики. Отже, справжній професіоналізм на початку ХХІ ст. передбачає дві необхідні інтелектуальні складові: формування інтелектуального кругозору, набуття певної системи знань, що включає як широке загальноосвітнє знання про закони природи і суспільства, так і спеціальні знання, необхідні для успішної професійної діяльності. Вирішальну роль у цьому процесі відіграє професійна освіта, необхідним компонентом якої є загальна гуманітарна підготовка, що сприяє духовному і моральному розвитку особистості; формування культури мислення, здатності

мислити творчо та самостійно вирішувати складні професійні та соціальні проблеми. Головним елементом інтелектуального розвитку професіонала в сучасному світі стає здатність до постійного розвитку та самовдосконалення, до творчого пошуку та модернізації [4].

Нова інформаційна цивілізація вимагає нової моделі освіти, що готує всебічно розвинених фахівців, творчих особистостей, які мають високу загальну та професійну культуру. Найважливішими сутнісними рисами інформаційного суспільства в науковій та освітній сфері є зміна статусу науки, набуття нею нової інтегративної функції, гуманітаризація, подолання вузької дисциплінарності, зближення природничо і гуманітарного знання за рахунок підвищення значимості емоційної сфери. Останніми роками дедалі більшу увагу привертає концепція соціального розвитку з урахуванням пріоритетного використання наукових знань. У той же час безперервне зростання вимог ринку праці до рівня підготовки фахівців змушує постійно вдосконалювати систему професійного навчання. Професійна освіта розвивається на базі широкодоступної мережі знань, впроваджуються нові інформаційні та комунікаційні технології [5]. Стратегія модернізації сучасної освіти спрямовано досягнення якості освіти всім, розширення його доступності та масовості, створення системи безперервної освіти. На цьому шляху досягнуто безперечних успіхів. Україна інтегрується у світовий освітній простір, освіта залишається сферою державних інтересів, у суспільній свідомості зберігається ставлення до вищої освіти як національного надбання.

У процесі духовного та соціального розвитку особистості, формування її світогляду та активної соціальної позиції велика роль соціально-гуманітарного знання. Результатом гуманітаризації процесу освіти має стати гармонійне поєднання в ньому загальноосвітніх знань, спеціальних знань та духовних компонентів (моральних, естетичних та соціальних цінностей). Соціальні та гуманітарні науки виховують у людині здатність до широкого, але водночас глибокого, «сутнісного» бачення професійних проблем. Тільки широко мисляча людина, яка оцінює власну

діяльність як з позиції професійної доцільності, так і з точки зору загальнолюдських цінностей істини, добра і краси, може стати справжнім професіоналом.

Література:

1. Ріккерт Г. *Науки про природу та науки про культуру. Культурологія. XX ст. Антологія.* К., 2015. 436 с.
2. *Національна доктрина освіти. Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка.* 2019. № 3 (13). С. 34-49.
3. Кохановський В.П. *Соціально-гуманітарні науки. Основи філософії науки.* К. 2016. 325с.
4. Чебишев Н. *Терапія феномену «розривності» мислення. Вища освіта.* 2018. № 1. С.5-18.
5. Краєвський В.В. *Філософія освіти у системі наукового знання. Вісник Таврійського Національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: «Філософія».* 2020. №2. С.9-25.